

о фактах действительности и использовать технологии сознательного формирования мифов на основе культурных архетипов. Сакрализация посредством национальной символики используется для придания веса мифологизации событий и личностей. Пиартехнологии, подключаясь к уже записанной в массовом сознании информации, изменяют ее путем работы с мифологемами. Массовое сознание, связанное с коллективным бессознательным, под влиянием средств массовой информации становится почвой для мифотворчества. Славянские анимистические образы дополнены более поздними – ангелами-хранителями и расширены новыми мифологическими образованиями вроде барабашки, инопланетян, снежного человека – чрезвычайно устойчивы не только в повседневных представлениях, но и в массовой культуре. Последняя все чаще обращается к автохтонным мифологическим образам и символам, замещая их современными стереотипами и брендами: спортивная команда «Борисфен», пиво «Сармат» и «Славутич», квас «Ярило», косметическая марка «Лада», солония «Верес» и др. Мифологические символы изменяются и в современной повседневной реальности передают не заложенное в них первоначальное значение, а коннотации традиционных символов мышления.

Ключевые слова: новые мифологии, «вторичное» мифотворчество, массовое сознание, повседневность, постмодерн, украинское общество.

Boreyko Yurii. New Mythology Mass Consciousness in Everyday Being Ukrainian Society. Associate Professor of Philosophy and Religious Studies Department of the Social Studies Institute at Lesya Ukrainka Eastern European National University. As the technology is «secondary» myth-making in the public consciousness introduced artificially constructed stereotypes based on binary oppositions that have formed in the depths of the folk tradition. This allows you to share in the mass consciousness of the simplified forms of stable representations of the facts of reality and use technology conscious shaping of myths based on cultural archetypes. Sacralization through national symbols used to add weight mythologizing of events and personalities. PR-technology, connecting to the already recorded in the mass consciousness of the information, change it by working with the myths. Mass consciousness is related to the collective unconscious, under the influence of the media becomes a breeding ground for myth-making. Slavic animistic images are supplemented by later – the guardian angels of the new and enhanced mythological entities like poltergeist, aliens, bigfoot – extremely stable not only in the daily performances, but also in popular culture. The latter is increasingly drawn to the autochthonous mythological images and symbols, replacing them with modern stereotypes and brands: sports team «Borisfen», beer «Sarmatian» and «Slavutich», kvass «Jarilo», cosmetic grade «Lada», salting «Veres» and others. Mythological characters are changed in modern everyday reality does not convey the mortgaged in their original meaning and connotation of the traditional symbols of thought.

Key words: new mythology, «secondary» myth-making, mass consciousness, everyday, postmodern, Ukrainian society.

Стаття надійшла до редколегії
20.03. 2013 р.

УДК 101:316.3

Микола Зайцев

Сучасна соціокультурна ситуація та проблема освіти

У статті висвітлено проблему освіти у зв'язку з визначальними характеристиками сучасності. Зазначено, що ними є: принципова невизначеність ключових параметрів соціокультурного середовища; зорієнтованість на майбутнє; доступність соціокультурного досвіду людства в його розмаїтті. Зроблено висновок, що в цій ситуації перед освітою постає проблема підготовки не функціонально підготовленої особи, а індивідуальності, здатної діяти в невизначених ситуаціях, тобто в ситуаціях, які вимагають творчих рішень.

Ключові слова: соціокультурна ситуація, невизначеність, освіта, фундаменталізація освіти, функціоналізація освіти, творчість.

Постановка наукової проблеми та її значення. Серед усього масиву проблем, які постали перед людством на межі тисячоліть і які у своїй системності складають тойнбіанський «виклик», не останнє місце посідає проблема освіти. Відтак без їх розв'язання неможливі пошуки належного за змістом й адекватного за «силою» «відгуку». Країни, яким вдасться віднайти найоптимальніше

розв'язання цього завдання, стануть не «інерційним», а дійсними лідерами соціокультурного поступу людства, оскільки саме перед ними відкриються обрії можливостей нової парадигми соціокультурного поступу.

За своїми масштабами, можливими наслідками та смисловою значущістю ця *ситуація* може бути прирівняна лише до *ситуації* «неолітичної революції» та *ситуації* «вісьового часу», тобто за своїм можливісним потенціалом вона сповнена кардинальних змін в усій структурі буття людини.

Як історично зумовлена соціокультурна ситуація, «виклик» постає у взаємозалежності трьох складників: *людини, події, умов* і може бути визначений як людина, що продукує певні події за певних умов. При цьому слід мати на увазі те, що виклики, про які говорив Тойнбі, мають системний характер і у своїй дійсності явлені як глобальні проблеми, тобто такі, що в наявних соціокультурних умовах їх не можна «обійти», а тим більш розв'язати остаточно. За своєю суттю це антропологічні проблеми, тобто проблеми, замкнені на людину, породжені людиною і постають перед нею.

Отож, параметри розгортання ситуації «виклику» та можливі його наслідки залежать від соціокультурних характеристик людини. Що ж до останніх, то вони не дані від природи, а у своїй основі формуються системою освіти та виховання.

Однак у цій ситуації все більш усвідомлюється той факт, що людство, незважаючи на значний освітянський досвід, не має належних систем освіти, функціонування яких могло б гарантувати продукування якостей людини (знань, вмінь, навичок тощо), які б давали їй можливість бути на рівні вимог часу. Особливо багато мовиться про невідповідність нашої вітчизняної освіти, щоправда, переважно йдеться про окремі аспекти освітянського процесу, а не про системний характер невідповідності.

Водночас стає зрозумілою залежність сфери освіти – її характер, зміст, методи навчання, ідеали, способи стосунків викладача і студента (вчителя і учня) тощо, від історичного зумовленого характеру соціокультурних обставин.

У цій статті маємо **за мету** проаналізувати безпосередню соціокультурну залежність освіти, з'ясувати характер цієї залежності та тематизувати висновки, які випливають із цієї залежності в соціокультурних реаліях сьогодення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Як уже було зазначено, сучасний соціокультурний виклик «замкнений» на людину, що спонукує до означення сутнісних характеристик людини як такої. Потреба в цьому зумовлена тим, що «відгук» на означений «виклик» має давати людина, а отже від того, «що вона є?», «до чого прагне?», залежить його змістова наповненість.

Пошук відповідей на означені питання ведеться з прадавніх часів, проте ми залишаємось у цій справі на тому ж місці, що й М. Шелер, коли з усією очевидністю та здивованістю виявив наше незнання того, що таке людина, у будь-якому разі в її катафатичних визначеностях. Що ж стосується апофатичних (як на мене, більш евристично насичених), то тут першість належить Ф. Ніцше. Саме відсутність позитивної і наперед даної визначеності, тобто «невизначеність» і є наріжним каменем філософсько-антропологічних пошуків сучасності. Маємо дивний збіг наріжних визначеностей людини й наріжних визначеностей епохи. Про це згодом, а поки що зазначимо, свої визначеності, у ситуації їх «не даності» людина має продукувати сама.

Формування останніх і є прерогативою сфери освіти, оскільки основним завданням саме сфери освіти і є *людинотворчість*.

У своїй дійсності система освіти являє єдність трьох взаємозалежних процесів: виховання – освоєння (засвоєння) індивідом традицій, норм, цінностей у координатах яких здійснюється життєдіяльність суспільства; навчання – засвоєння знань, умінь і навичок, які дають змогу індивідові оволодівати наявною системою традицій, норм і цінностей та діяти в їх смисловому полі; соціалізація – засвоєння прав та обов'язків.

Усе це визначає особливий статус сфери освіти в системі соціокультурного цілого. Власне, сам смисл поняття «освіта» прочитується як освітлення, окреслення світлом, висвітлення, сповнення світлом. Зробити це (висвітити себе, освітити) може лише сама людина. Для цього на певному життєвому етапі вона постає в статусі учня, студента тощо, тобто того, кого певним чином готують (навчають), пробуджуючи в ньому здатність висвітлювати самого себе. Виконує цю функцію вчитель, викладач, педагог. Його роль – допомогти запалити внутрішній вогонь.

Оскільки сфера освіти це передача соціокультурного досвіду та підготовка людини до здійснення буття у смисловому полі соціокультурного цілого, то її соціальний статус – це статус посередника між соціумом та окремою людиною в аспекті передачі та закріпленні значущих для культури смислів, знань, навичок. Це головне (відносно), проте освіта латентно несе в собі й можливість виходу за наявні соціокультурні обставини.

Як посередник, освіта постає амбівалентним феноменом. З одного боку, несе в собі індивідуалізоване начало, тому в педагогічному процесі трапляються дві індивідуальності, тобто тут маємо справу із суб'єкт-суб'єктними стосунками. Відтак і педагог, і той, кого навчають, повинен мати можливість реалізовувати свою індивідуальність.

З іншого, у ній присутнє досить сильне соціальне начало. Педагог водночас і носій, і ретранслятор соціально значущих смислів – у цьому його соціокультурна роль і відповідальність, а студент (учень) – це той, хто через набування нових знань, умінь і навичок, освоює наявні соціокультурні обрії.

Соціум, який прагне безпосередньо підпорядкувати собі індивіда, не визнає соціальну значущість інституту освіти, позбавляє його автономії та ставиться до нього як до одного з інститутів суспільного виробництва (у нас це проявляється у спробах безпосередньо поширити принципи ринкових відносин на сферу освіти), а педагог сприймається як функціонер, який лише транслює кимось(?) (чимось) визначені смисли. Відтак у ньому вбачають лише засіб професійної, функціональної підготовки індивіда із жорстко наперед визначеними параметрами. Подібний підхід до розуміння освіти стає все більш домінуючим.

У цій ситуації привертає увагу культурологічний підхід, із позиції якого система освіти це складова культури, що забезпечує та підтримує світоглядні настанови, традиції, моральні норми, засвоєння яких соціалізує людину й формує її передовсім як особистість і вже потім, іноді навіть латентно, як індивідуальність [4, с. 23]. Саме тому освіта є не лише предметом інтересу індивіда, а й предметом інтересів суспільства й держави. Особливості освіти як соціокультурного явища зумовлені тим, що необхідні соціокультурні якості людини цілеспрямовано формуються та розвиваються не стихійно, а цілеспрямовано в процесі освітньо-виховного процесу. У цьому процесі поєднуються в єдине ціле всі складники культури, формуючи основні координати здійснення людини буттям.

Кожна епоха, кожен період історії формує свою систему освіти, зміст, спрямованість та методи якої відповідають (у будь-якому разі в ідеалі) її визначальним характеристикам. Тому будь-які зміни в системі освіти, а тим більш її суттєве реформування вимагає знань стосовно фундаментальних характеристик епохи. Цілком зрозуміло, що таке знання ніколи не буде вичерпним, а відтак і будь-які зміни в системі освіти лише процесуально відповідатимуть вимогам часу.

Неможливість знання вичерпних характеристик епохи не означає, що не повинен здійснюватися моніторинг відповідності системи освіти вимогам часу, оскільки ми завжди маємо можливість прогнозувати провідні тенденції доби, хай і в їх найзагальнішому виді. Щоправда, тут ми вступаємо на терени соціальної філософії, зокрема в царину філософії освіти, у цю найменш шановану поважним педагогічним товариством галузь філософського знання. У свій час (1899) відомий філософ, публіцист, письменник В. В. Розанов зазначав: «Ми маємо дидактику і ряд дидактик, ми маємо взагалі педагогіку як теорію певного ремесла, мистецтва ... Але ми не маємо та й не мали того, що можна було б назвати філософією виховання та освіти, тобто обговорення самої освіти, самого виховання *в ряду інших культурних чинників* та також *у відношенні до вічних рис людської природи та постійним завданням історії*. (Виділено мною – М. З.)... Забута саме філософія виховання; не прийняті до уваги, так би мовити, геологічні пласти, поверхову плівку «гною» яку ми без успіху оремо» [10, с. 601]. Як бачимо, В. Розанов ставить питання освіти та виховання в контекст культури, тобто на його переконання їх слід сприймати, а отже й розглядати як феномени культури стосовно природи людини та «завдань історії», тобто викликів, які вона ставить перед людськими спільнотами зокрема й людством загалом.

Підтвердженням того, що принципових змін у підході до освіти не відбулося, є думка доктора Тюбінгенського університету Євгена Барабанова, яку він висловив 1990 р.: «Сучасна освіта, яка не спирається на філософське обґрунтування вчення про людину та його місце в природі, історії та культурі, неминуче наближає нас до «сутінок просвіти»» [10, с. 601–602]. Як бачимо, на думку В. Розанова, яку, по суті, поділяє історично ближчий до нас Є. Балабанов, полягає в тому, що підхід до проблем освіти, а отже її реформування має враховувати філософське бачення людини та вже згадувану нами як «виклик» історичну ситуацію.

У ракурсі зазначеного маємо потребу хоча б в загальній характеристиці того соціокультурного контексту, в якому функціонує сучасна система освіти та на виклики якого вона повинна відповісти.

Як уже зазначено, освіта не самостійна та самодостатня сфера буття соціуму, хай і наділена відносною самостійністю. Вона завжди є складником певної соціокультурної системи, а отже її характеристики не можуть не позначитися на її функціонуванні. А нова ситуація у світі, і в освіті зокрема, характеризується двома чинниками: невизначеністю та орієнтацією на майбутнє. При цьому під невизначеністю розуміється не факт соціальної нестабільності певного регіону, а принципова невизначеність ключових параметрів соціокультурного середовища. Парадоксально, але історично для (європейської) культури характерною була та й, не зважаючи на постмодерні потуги, значною мірою залишається орієнтація на визначене (або таке, що піддається визначувальним інтерпретаціям), а таким у модусах історичності людського буття постає минуле, звідси така увага до традиції, тобто до передачі досвіду від покоління старших до покоління молодших. Поява орієнтації на майбутнє принципово змінює організацію культури, що в цивілізаційному вимірі пов'язане з переходом від суспільства організованого за принципом механічної технологічності до суспільства організованого за принципами інформаційних мереж.

Модуси технологізованого суспільства, такі як підпорядкування єдиній системі влади, раціональність улаштованості світу загалом і суспільства зокрема, а отже розуміння того, як вони облаштовані (у будь-якому разі переконаність у можливості такого розуміння), здатність миритися з одноманітною працею упродовж усього життя, поцінування традиції аж до її музеїзації. Фундаментальним наслідком цих процесів стала криза усталених смислів здійснення людини буттям. Усе це безпосередньо виходить на проблему людини, а отже на соціокультурний сегмент освіти та виховання. Об'єктивні вимоги соціокультурного поступу вимагають адекватних трансформацій і в цій царині, більше того, від того якою мірою вони будуть вдалими залежатиме і його зміст, і спрямованість.

Які ж вимоги ставлять перед системою освіти та виховання означені риси сучасної епохи?

Якщо взяти сучасну соціокультурну ситуацію як часово співвіднесений із нами модус процесуального розгортання присутності людини у світі взагалі, то ми змушені будемо визнати, що найбільш явною його ознакою буде невизначеність стосовно інших модусів процесуальної присутності людини у світі. Так стосовно минулого наше ставлення розгортається від негачії до надання йому статусу смисложиттєвої цінності та перетворення на орієнтир здійснення буттям. Зазвичай на кожному історичному етапі й у кожному суспільстві можна віднайти увесь спектр зазначеного ставлення, проте, зазвичай, обов'язково присутня домінанта, яка підпорядковує собі всі його вияви, звекторовуючи їх і роблячи визначеним наше ставлення до минулого. Подібна ситуація і стосовно майбутнього, яке не може усвідомлюватись як пряме, хай навіть і певною мірою скореговане, продовження теперішнього. Якщо в сталі історичні періоди воно постає як похідна від теперішнього, узятого в його ставленні до минулого, то в періоди історичних зламів ситуація набагато ускладнюється. Стосовно майбутнього ми невизначені передусім в аспекті тих цінностей та ідей, які мають стати його регулятивами.

Отже, перед нами факт невизначеності способів і форм людського буття та меж людської буттєвості взагалі.

Так, якщо взяти Європу як культурний феномен, то способи й форми людської буттєвості визначалися тут певними світоглядними настановами [5, с. 26], а межі власне людської буттєвості конкретніше задавалися нормами моралі, в основі яких перебували християнські цінності.

Сьогодні все більше демонструє недовіра старих і відсутність загально визначених світоглядних орієнтирів. Ми не маємо ні концепцій майбутнього світу, які б активно поділялись або користувалися пасивним визнанням більшості людей, тобто були репрезентативною культурою (Ф. Тенбрук), ні того ж таки репрезентативного розуміння сутності людини та її призначення. Найявні концепції постіндустріального, інформаційного тощо суспільства в їх соціокультурному вимірі не можуть вважатись задовільними, оскільки за своєю суттю є теоретичною формою лінійного продовження уже явлених тенденцій, тобто не є достатньо «неочікуваними», щоб стати репрезентативними.

Що ж стосується людини, то філософська антропологія переконливо показала, що її сутність – це відсутність раз і назавжди даної визначеності [2, с. 107–109]. Уперше в історії людства «збіглися

людина і епоха», збіглися у своїй невизначеності, що тематизує завдання аналізу феномену невизначеності як важливого чинника здійснення людини власне людським буттям.

Зіставляючи дані характеристики соціокультурної ситуації з домінуючою системою освіти, неважко зробити висновок про їх невідповідність. Наявна система освіти, яка сформувалася на засадах ідеології Просвітництва, тобто є знаряддєвим складником проекту Модерну, за своєю суттю відповідала потребам техногенної цивілізації, її світоглядною настановою була ідея раціональності світобудови, а визначальною характеристикою людини було її розуміння як мислячої істоти («мисляча тростина» Б. Паскаль, *cogito ergo sum* Р. Декарт – квінтесенції такої настанови). Проте поява інформаційних технологій – перших ластівок виникаючого інформаційного суспільства, розпочали ерозію традиційного життєвого простору. Світ сталих настанов, норм та цінностей почав утрачати чіткість своїх обрисів, а отже свою визначеність. Відтак просвітницький акцент на формуванні в студента (учня) певної суми знань, умінь та навичок, а саме це було і залишається основним критерієм оцінювати і навчання молодшої людини, і роботи викладача, виявляє свою невідповідність сучасній соціокультурній ситуації. Невизначеність смислових параметрів останньої зумовлює той факт, що ми не знаємо достеменно ні яку суму знань, ні які уміння, ні які навички слід формувати в підростаючого покоління. Єдине, що стає все більш очевидним, – ерозія старої культурної ситуації та невизначеність характеристик нової.

Така невизначеність ставить перед освітою завдання готувати підростаюче покоління до життя в ситуації, коли усталені цінності та світоглядні орієнтири не завжди можуть виконувати роль надійних життєвих дороговказів, у ситуації, коли відбувається становлення нового способу буття людини у світі, коли здійснення людини буттям є водночас і процесом продукування нової культурної ситуації, нових життєвих цінностей і світоглядних орієнтирів.

Сучасна людина все більше занурюється в невизначену соціокультурну ситуацію, ситуацію, у якій немає і не може бути готових рішень. Відтак реалії життя потребують особистість, здатну діяти не за наперед визначеними параметрами, а може самостійно приймати рішення, критично мислити, аргументувати й обстоювати свою позицію, чути та зважати на аргументи опонента й на основі цього приймати рішення та нести за них відповідальність. Отже, сучасна соціокультурна ситуація вимагає творчої особистості.

Відповідно до природи людини мається на увазі її сутнісна невизначеність. Слід визнати, що навичка діяти в невизначених ситуаціях завжди залишатиметься смисложиттєвою потребою людини. Звідси потреба людини у творчості й узагалі – прагнення творити – сутнісна характеристика людини. Відтак стара освітня дилема про те, чим є студент смолоскипом чи посудиною, сьогодні може мати лише одну відповідь – і те, й інше водночас.

Вимоги до освіти повинна висувувати не стільки наявна соціокультурна ситуація, скільки можлива, тобто майбутня, яке постає часто лише у вигляді ідей-проектів, сформованих на загально-філософському рівні.

Ці визначальні риси сучасної епохи й похідні від них соціокультурні проблеми задають параметри трансформацій та розвитку вітчизняної освіти.

Для нас загальноосвітні тенденції збіглися з укорте за останнє століття, докорінним зламом типу соціальної організації.

Усе це вимагає насамперед творчого мислення, швидкого пристосування до змін і моральної відповідальності. Формування в підростаючого покоління таких характеристик-регулятивів, у видноколі якого повинні здійснюватися реформи освіти. Це мета освіти. Що стосується її змісту, то тут відбувається місце протиставлення традиційного навчання знанням, навчанню мислити та вміння навчатися. Насправді в такому протиставленні більше полемічного запалу, ніж наукового аналізу. Не можна навчитися творчо мислити, не маючи належних знань та не засвоївши досвід минулого поступу в певному сегменті науки чи виробничої діяльності.

Творчість, як продукування того, чого ще не було, це завжди орієнтація на нове. Останнє отримує визначеність завдяки своїй подієвості стосовно минулого. Як зазначав М. Бердяєв, творчість це не переформатування матерії чи формування її за ідеальними формами, це екзистенційний акт людини як особистості [1, с. 360]. У творчому акті незнане (невідоме), а отже й невизначене, відкриває себе людині, відкриває через неї саму. Тому творчий акт має водночас і особистісний, і онтичний характер. Особистість, що творить, є онтична подія (акт) і як така вона є реалізація свободи. Ще один

момент на який слід звернути увагу, то це те, що творчість це завжди продукування нового на основі минулого досвіду. При цьому слід урахувати ще й той факт, що творити людина може навчитися лише в ситуаціях, що вимагають творчих рішень. Такі ситуації не можуть бути замінені моделями, вони повинні поставати в площині «для мене», тобто стати реальністю, а це можливо лише у виробничих процесах. Відтак у сфері виробництва у її ставленні до сфери освіти з'являється новий вимір – не лише використання фахівців як продукту освітянської сфери, а й безпосередня участь у їх підготовці. Усе це певною мірою мало місце в тій освітній системі, від якої ми так легко відмахнулися та, не осмисливши її досвіду почали запозичувати чужий.

У всьому соціокультурному сегменті система освіти чи не найконсервативніший її елемент, та, незважаючи на це, вона історично мінливий спосіб трансляції соціокультурного досвіду [9, 11–12]. Завдяки освіті суспільство, транслюючи досвід, розвиває та нарощує свій потенціал перетворення природи у світ людського буття. Однак тут у другій половині XX століття, а особливо на рубежі XXI ст., відбулися кардинальні зміни. Людина, проходячи через систему освіти не просто нарощує суспільний потенціал, але, реалізуючи власні потенції, стає ключовою ланкою соціокультурного поступу [8].

Тепер особливого значення набуває розмаїття способів індивідуального самопокладання людини, які отримують можливість виникати не лише на базі особистісного досвіду, а й на основі культурних взаємодій, чим збагачують самовияви людини в культурі. Визначальну роль тут починають відігравати комп'ютерні технології, які роблять доступним для індивіда все розмаїття сукупного досвіду людства. Доступність соціокультурного досвіду людства в його розмаїтті та невизначність ключових параметрів соціогенного середовища поглиблюють невідповідність освітянського ідеалу Модерну тим реаліям, у яких перебуває сучасна людина.

Як добре відомо, значущість знань визначається їх застосуванням, а отже, якими б вони не були ґрунтовними, їх застосування не притаманне їм імпліцитно, а є за своєю суттю творчим завданням. Знання, особливо природничо-наукове, – це своєрідна універсалія, застосування якої відбувається щоразу за інших обставин, а отже вимагає творчого підходу. Сьогодні особливо важливим є те, що сучасна людина все частіше змушена діяти в невизначених ситуаціях, де немає готових рішень, а отже потрібно на основі наявного знання та на ґрунті минулого досвіду знаходити (творити) рішення й нести за них відповідальність.

Усе це спонукає навчати творчості, виховувати самостійну, самодостатню особистість, яка вміє критично мислити, аргументувати свою позицію, вести дискусію, зважаючи на аргументи опонента. Реалізувати все це в освітньому полі, смислова наповненість якого була успадкована від епохи Просвітництва, неможливо, а отже необхідність освітянських реформ стає нагальною потребою часу. Водночас очевидний той факт, що їх зміст тематизується проблемою творчості, а творчості людина може навчатися лише тоді, коли вона реально перебуває в ситуації, яка вимагає творчих рішень [7, с. 4]. Водночас, у будь-якому разі у європейському соціокультурному ареалі повною мірою заявили про себе дві освітні тенденції: перша може бути названа орієнтацією на фундаменталізацію; її суть полягає в тому, що традиційна природничо-наукова освіта набуває певного глобалізаційного відтінку, водночас зростає роль дисциплін гуманітарного профілю, а далі може відбуватися швидка та ефективна спеціалізація [6, с. 4]. Відображенням такої орієнтації може бути думка ректора Массачусетського технологічного університету про те, що він буде вимагати від студентів «систематичного вивчення мистецтв, соціальних і гуманітарних наук». «Професійний інженер живе та діє в суспільстві, і він повинен розуміти гуманітарні та культурні цінності» [3, с. 20]. У такій точці зору немає нічого дивного, якщо зважити на той факт, що так звані високі технології ґрунтуються на одному головному ресурсі – людській індивідуальності, творчих здатностях людини, її інтелекті, уяві тощо. А вони формуються не лише в процесі освоєння так званих точних і природничих дисциплін (вони там взагалі мало формуються, а більше використовуються), а завдяки масштабно поглибленому долученню до мистецтва та різних сегментів гуманітаристики. Розуміння цього більш присутне в соціальній свідомості країн із розвинутою сферою високих технологій. У країнах, де цей сегмент суспільного виробництва розвинений слабо, переважає, протилежна думка.

Друга, зорієнтована на вузькопрофесійну підготовку, проте, незважаючи на значну кількість прихильників, така позиція не є перспективною (щоправда, все залежить від того, що ми хочемо мати, – функціонера чи людину). Річ у тому, що широка, «фундаментальна» підготовка дає змогу

досить швидко здійснювати «виробничу» перепідготовку, в той час як вузькопрофільна освіта вимагає для перепрофілювання значно більше часу.

Висновки. Отже, наявна система вітчизняної освіти значною мірою перебуває в соціокультурному полі, смислова наповненість якого була успадкована від епохи Просвітництва. Нові соціокультурні виклики знецінюють її ефективність, оскільки її здатність давати належні соціокультурні відгуки стає все більш проблематичною.

Зважаючи на факт принципової невизначеності ключових параметрів соціокультурного середовища в культурному ареалі, де характерною була й заочною мірою залишається орієнтація на визначене, поява орієнтації на майбутнє принципово міняє організацію способу колективного буття та індивідуального існування людини у світі, а отже ставить перед системою освіти принципово інші вимоги. Тематизується проблема творчості, а відповідно, перед освітою постає проблема готувати не функціонально підготовлену особу, а індивідуальність здатну діяти в невизначених ситуаціях, тобто здатну діяти в ситуаціях, які вимагають творчих рішень.

Такий погляд може бути названий загальнотеоретичним. Що ж стосується конкретики, пов'язаної із соціокультурними реаліями, то перед нашою країною стоїть не просто питання вибору фундаменталізації чи функціоналізації освіти, а проблема вибору соціокультурної ролі, яку ми збираємося відігравати у світовому соціокультурному поступі – бути «етнографічним матеріалом» (М. Данилевський) для чийось цивілізаційних побудов, чи ставати самочинним актором історичної драми.

Усе це безпосередньо пов'язане з проблемою характеру та змісту модернізації системи освіти, а отже вимагає подальших розмислів.

Джерела та література

1. Бердяев Н. А. Смысл творчества / Бердяев Н. А. // Бердяев Н. А. // Философия свободы. Смысл творчества. – М. : Правда, 1989. – 608 с.
2. Губин В. Философская антропология : учеб. пособие для вузов / В. Губин, Е. Некрасова. – М. : ПЕР СЕ ; СПб. : Университет. кн., 2000. – 240 с.
3. Искусство в мире желтого дьявола. В гостях у редакции американский ученый и бизнесмен Дж. Несбит // Человек. – 1991. – № 3. – С. 18–20.
4. Зайцев М. О. Індивідуально-особистісні визначеності людини в культурологічному вимірі / М. О. Зайцев // Історія. Філософія. Релігієзнавство. – 2009. – № 2. – С. 20–25.
5. Зайцев М. Європа як культурний феномен / М. О. Зайцев // Europa Środkowo-Wschodnia w procesie transformacji i sntegracji. – Zamość, 2011. – P.13–26.
6. Зотов А. Ф. Освіта в кінці ХХ століття (матеріали «круглого столу») / А. Ф. Зотов // Вопр. философии. – 1992. – № 9. – С. 3–21.
7. Лекторский В. А. Гуманизация, гуманитаризация и культурологический поход к образованию / В. А. Лекторский // Культура, культурология и образование (материалы «круглого стола») / Вопр. философии. – 1997. – № 2. – С. 3–56.
8. Маклюен Г. М. Понимание Медиа: Внешнее расширение человека / пер. с англ. В. Николаева ; закл. ст. М. Вавилова / Г. М. Маклюен. – М. : Жуковский «КАНОН – пресс Ц», «Кучково поле», 2003. – 464 с. (Прилож. к сер. «Публикации Центра фундаментальной социологии»).
9. Наливайко Н. В. Философия образования: формирование концепции / Н. В. Наливайко. – Новосибирск : Изд-во СО РАН, 2008. – С. 11–12.
10. Щербаков В. Н. Второе пришествие В. В. Розанова / В. Н. Щербаков // Розанов В. В. Сумерки просвещения / сост. В. Н. Щербаков. – М. : Педагогика, 1990. – С. 595–621.

Зайцев Николай. Современная социокультурная ситуация и проблемы образования. В статье рассматривается проблема образования в связи с определяющими характеристиками современности. Указывается, что определяющими характеристиками современности является принципиальная неопределенность ключевых параметров социокультурной среды, ориентация на будущее и доступность социокультурного опыта человечества в его разнообразии. Делается вывод, что в этой ситуации перед образованием возникает проблема формирования не функционально подготовленной личности, а индивидуальности способной действовать в ситуациях, которые требуют творческих решений.

Ключевые слова: социокультурная ситуация, неопределенность, образование, фундаментализация образования, функционализация образования, творчество.

Zaycev Mykola. The Contemporary Socio-cultural Situation and Problem of Education. The problem of education in relation to the main characteristics of modernity is indicated in current paper. These characteristics are: the fundamental uncertainty of basic parameters in sociocultural environment, the orientation to the future and the

availability of social and cultural experience of humanity in its diversity. The sociocultural environment is essentially undefined in its fundamental principles. Thus, the orientation to the future is changed the way of individual and collective existence. The national system of education is mostly in that sociocultural space, where the semantic fullness was inherited from the Enlightenment. New sociocultural challenges devalue its effectiveness in order to give the appropriate feedback to reality. The current sociocultural reality actualizes the problem of creativity. The last one forms the task of preparing not only functionally prepared person, but such who is able to act in uncertain situations. This view may be called the general theory. As to the concrete questions, we can see that the main issue in our country is not only the fundamentalization or the functionalization of education, but also the question of sociocultural role. It means the necessity of choosing the way: to be the ethnographic material for someone civilization constructs or to be the unauthorized actor in historical drama.

Keywords: socio-cultural situation, uncertainty, education, the fundamentalization of education, the functionalization of education, creativity.

Стаття надійшла до редколегії
16.04.2013 р.

УДК 10+ 373.2

Наталія Іванова

Дошкільна освіта в дискурсі філософських рефлексій

Розкрито філософсько-освітні аспекти сучасного освітнього простору дошкільця, проблеми світоглядної цілісності та цінності знань у контексті актуалізації філософського мислення.

Ключові слова: дошкільна освіта, освітня парадигма, світогляд, цінності, знання, філософське мислення.

Постановка наукової проблеми та її значення. Інформаційне суспільство вимагає від освітньої галузі мобільності, швидкої й адекватної реакції на модернізаційні виклики нової культури, стилів мислення і поведінки, підходів до життя. Сучасна освіта – соціокультурний чинник прогресу нації. Більше того, від статусу, фінансування, державно-правового регулювання системи освіти залежить успіх і результат соціальних змін та державотворення в Україні. Тому в глобалізованому, полікультурному соціумі людині досить важко знайти себе, своє ціннісне, ментальне, якщо воно не було сформоване в ранньому дитинстві. Отже, виникає логічне запитання: чи є у дитини, віком до шести-семи років, яка є «замовником» освітніх послуг, *фактор часу* для того, щоб отримати якісну базову освіту? Якою ж має бути сучасна дошкільна освіта, на яких цінностях має будуватись, щоб дитина дошкільного віку змогла якнайповніше інтегруватись у соціум й освоювати ціннісно-смысловий універсум буття? Відповідь не може бути однозначною. Спробуємо довести це, що й буде нашим науковим завданням.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Зазначимо, що проблеми трансформації дошкільної освіти є предметом для рефлексії науковців і практиків не лише цієї галузі (А. Богуш, О. Богиніч, О. Долинна, Н. Лисенко, Т. Поніманська, Л. Якименко та ін.), а й інших галузей наукових знань – психології, загальної педагогіки, філософії освіти (І. Бех, І. Зязюн, В. Ільїн, Н. Кавалерова, В. Кремень, М. Романенко, О. Якименко та ін.). Наукові розвідки спрямовані передовсім на переорієнтацію концептуальних, методологічних основ розвитку дошкільця, його державних стандартів, Базових компонентів (1998, 2012 рр.). Керівники науково-методичної служби різних рівнів в режимі *on-line* змушені долати світоглядну стагнацію галузі, яка застигла на невизначеності її духовних, морально-етичних імперативів. Методичні служби дошкільних навчальних закладів за допомогою методу спроб і помилок модифікують освітні лінії взаємоспівтворчості вихователя і дитини, зводять їх до спільного знаменника педагогіки гуманоцентризму, співробітництва, толерантності, до психології життєтворчості, до філософії віри, надії і любові, долаючи самотужки парціальну роздробленість підходів дошкільної науки щодо її змістово-формульованих основ. Один із каменів спотикання для